

באר ישעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
 רב בית המדרש החסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

גליון קי"ט (שנה ג')
 פרשת כי תשא - פורים תשפ"ה

ברכת שהחיינו על המגילה

מחלוקת המחבר והרמ"א אם מברכים שהחיינו ביום ❖ בן ספרד המוציא בן אשכנז ❖ בן ספרד השומע מפי בן אשכנז וענה אמן ❖ אשה העונה אמן אחר ברכה שהיא פטורה ממנו ❖ ספק בנתחייב בשני הימים אם מברך שהחיינו בט"ו ❖ דעות הפוסקים בזה

הפורים בן אשכנז הנוהג כמנהג הרמ"א. שהרי הוא כבר יצא בשהחיינו של לילה, ושוב אינו מחויב בשהחיינו.

ואף שבפשטות היה נראה שלא גרע מכל 'יצא מוציא', שמדין ערבות יכול להוציא את האחר במצוה, אף שהוא עצמו כבר יצא ידי חובתו, ואם כן הוא הדין לעניינינו, אף שהבן ספרד כבר יצא בשהחיינו של הלילה, מכל מקום מוציא הוא את הבן אשכנז ביום. אך לכאורה זה אינו, שכן לפי דעתו שפוסק כדעת המחבר, גם השומע אינו מחויב בברכת

גם לדעת המחבר שאינו מברך אלא בלילה, אם לא בירך בלילה, מברך ביום^א, כמו בכל ברכות שהחיינו על המצוות, כגון נטילת לולב והדלקת נר חנוכה, שנפסק (שולחן ערוך או"ח סי' תרעו סעי' א: מגן אברהם סי' תרמד: לבוש שם סעי' א) שאם לא בירך ביום הראשון מברך ביום השני^ב.

בן ספרד המוציא בן אשכנז

יש לעיין, בבן ספרד הנוהג כדין המחבר שאין לברך שהחיינו ביום, וכבר בירך בלילה, האם יכול להוציא בברכת שהחיינו ביום

מחלוקת המחבר והרמ"א אם מברכים שהחיינו ביום

בענין ברכת שהחיינו קודם ברכת המגילה, דעת השולחן ערוך (סי' תרצב סעי' א) שאינו מברך אלא בלילה, אבל ביום אינו מברך שהחיינו, שברכת שהחיינו אין מברכים אלא בפעם הראשונה שמקיים המצוה. והוא דעת הרמב"ם (הל' מגילה פ"א ה"ג). והרמ"א חולק וסובר שגם ביום מברך שהחיינו, משום שעיקר מצות קריאת המגילה הוא ביום (ראה תוספות מגילה ד. ד"ה חייב; רא"ש שם פ"א סי' 1).

<<<

מברך ביום. שבלולב כשמגיע הלילה שוב נפסק זמן המצוה, ולכן למחרת הוא חייב חדש, ועל חוב זה לא נתקן ברכת שהחיינו, מה שאין כן בפורים שהוא יומא אריכתא, לכולי עלמא אם לא בירך בלילה יכול לברך ביום. וסוכה דומה למגילה בענין זה, שהרי אין שם זמן שנפסק המצוה.

יעקב ח"א, מיק"ן.

ב) ואף אם נאמר גבי לולב, שאם נטל ביום הראשון ולא בירך שהחיינו שוב אינו מברך שהחיינו ביום השני, כפי שיש שרצו לומר (ראה פרי מגדים או"ח סי' תרסב מש"ו סי"ק א בשם הכנסת הגדולה הגהות הטור שם), יש לומר שבפורים הם מודים שגם לדעת המחבר אם לא בירך בלילה

א) אך לאחר קריאת המגילה שוב אינו מברך בלילה, שאין מברכים שהחיינו על עצם היום טוב אלא על קריאת המגילה (אך ראה מאירי מגילה ד: שהביא יש שמגלגל חוב זמן בין מצד אחר, והוא שמברכים על עצם היום). אך לדעת ההגהות אשר"י (חולין ריש פ"א) בכל המצוות אפשר לברך בדיעבד אף לאחר עשייתן, אך אין הלכה כן (ראה באר

פניני פורים

מגילה בכרכים בי"ד בפורים המשולש חיוב לעצמו או תשלומין לט"ו

ונכנס באמצע היום לעיר. שהנה דעת החזו"ן איש (או"ח סי' קנב ס"ק ז דינים העולים) היא, שבן-כרך שהלך לעיר לאחר כניסת ליל י"ד (בשנה רגילה שאין ט"ו חל בשבת), ונשאר בעיר עד עלות השחר של יום ט"ו, הפסיד את הפורים, ואינו קורא את המגילה לא בי"ד ולא בט"ו.

לפי זה יש לדון בפורים המשולש, וקרא הבן-כרך את המגילה ביום י"ד, ונכנס באמצע יום י"ד לעיר, שלפי החזו"ן איש, בשנה רגילה הרי לא היה מתחייב בפורים כלל, נמצא שהדבר תלוי בחקירה הנ"ל, שאם הקריאה בי"ד היא רק בתורת תשלומין לט"ו, הרי הוא לא שייך בחיוב ט"ו כלל, שכן הלך לכרך עוד לפני כניסת ט"ו, ויתכן שכל מי ששמוע ממנו את המגילה צריך לחזור ולשמוע. ורק אם נאמר שהחייב קריאה בי"ד בפורים המשולש הוא חיוב חדש של יום י"ד, אם כן ודאי יצא בקריאתו שקרא בעיר.

בקונטרס עיטורי מרדכי (פורים המשולש, מילואים פ"ד) כתב ששאל שאלה זו לפני הגאון רבי חיים קנייבסקי, וענה שלכאורה הפסיד. אמנם בחוט שני (שבת ח"ד, קובץ ענינים, קונטרס בעניני פורים המשולש) כתב שלא הפסיד את מה שקרא בי"ד. ולכאורה גם זה תלוי ועומד בחקירה הנ"ל, וכנ"ל.

והנה למעלה הבאנו שהטורי אבן תר לחפש אחר נפקא מינה בנדון אם החיוב של קריאת המגילה הוא תקנה מאוחרת של חז"ל, או בכלל התקנה הקדומה מדברי קבלה. אך אם נאמר - לפי הצד שהוא תקנת חז"ל מאוחרת - שעצם החיוב הוא בט"ו והקריאה בי"ד אינה אלא מדין תשלומין, אם כן הרי לנו נפקא מינה, לענין בעל-קורא שמת באמצע י"ד או עבר באמצע י"ג לעיר.

יש לדון בבני הכרכים הקורים את המגילה בפורים המשולש בי"ד, לפי הצד שכתב הטורי אבן (מגילה ה). שאין הקדמת הקריאה מעיקר דברי קבלה, אלא תקנה מאוחרת מדרבנן, יש לעיין במהותה של תקנה זו, האם תיקנו לחייבו בחיוב חדש של קריאת המגילה ביום י"ד, או שמא אין עצם החיוב בי"ד, אלא עצם החיוב הוא בט"ו בככל שנה, אלא שמחמת הגזירה שמה יעבידנו תיקנו שיכול לקרוא בי"ד בתורת תשלומין ליום ט"ו החל בשבת, וכאלו קרא בשבת.

הנפקא מינה בזה יש לומר, באופן שהבעל-קורא שקרא את המגילה בי"ד בכרך מת באמצע יום י"ד, שנתברר שלא היה מחויב כלל במגילה בט"ו, האם יצאו השומעים ממנו ידי חובתם, או שמא יש להם לחזור ולשמוע את המגילה שנית. שאם החיוב בי"ד הוא חיוב בפני עצמו, אם כן יצאו ידי חובתם, אבל אם עיקר החיוב הוא בט"ו, והקריאה בי"ד אינה אלא בתורת תשלומין לט"ו, אם כן זה שמת קודם ט"ו ונתברר שלא היה מחויב כלל בי"ד, אם כן השומעים ממנו לא יצאו ידי חובתם, שהרי לא היה בר חיובא, ויש להם לחזור ולקרוא.

מפי השמועה נמסר בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך (מובא בספר שלמי מועד עמוד רצד), שפסק להלכה באופן זה שמת הבעל-קורא באמצע יום י"ד, שכל השומעים צריכים לחזור ולשמוע את המגילה. מאידך, משמו של הגאון רבי יוסף שלום אלישיב מובא (שבות יצחק דיני פורים המשולש פ"ג), שהשומעים יצאו ידי חובתם ואינם צריכים לחזור ולשמוע את המגילה. ובפשטות הדבר תלוי בחקירה הנ"ל, האם החיוב הוא מצד י"ד עצמו או כתשלומין לט"ו, וכנ"ל.

עוד נפקא מינה יש לתלות בחקירה זו, באופן שקרא בכרך בי"ד בערב שבת

שהחיינו, שהרי גם הוא כבר בירך שהחיינו בלילה, ואם כן איך יכול להוציא בברכה שלדעתו אין מחויבים בה כלל.

ובאמת יש לעיין בזה, בכל אופן שמוציא אחר, שלשיטת המוציא גם השומע אין צריך לברך, אך לשיטת השומע צריך לברך, האם נחשב ברכה לבטלה, שכן לדעתו אין צריך לברך.

בן ספרד השומע מפי בן אשכנז וענה אמן

כמו כן יש לעיין להיפך, בבן ספרד השומע את המגילה מפי בן אשכנז ביום, והמוציא מברך שהחיינו כמנהגו, והבן ספרד ענה אחריו אמן, אף שלדעתו אין צריך לברך, האם נחשב להפסק בין הברכות הראשונות לקריאה. שכן הדין הוא שהשח בין ברכה לתחילת הקריאה, הפסיד הברכה וצריך לחזור ולברך. מעתה יש לעיין, בעונה אמן אחר ברכת מברך בברכה כזו שלפי דעת המברך היה צריך לברך, אך לדעת השומע אין צריך, האם נחשב להפסק או לא.

וכעין זה יש לדון בבן ספרד העונה אמן אחר ברכת 'על מצות תפילין' שמברך בן אשכנז על תפילין של ראש, שכן לדעת **המחבר** (או"ח סי' כה סעי' ה) אינו מברך אלא ברכה אחת לשניהם, ולדעת הרמ"א מברך על של ראש על מצות תפילין. מעתה יש לעיין, באופן שבן ספרד ענה אמן על ברכת בן אשכנז האם נחשב לו להפסק.²

אשה העונה אמן אחר ברכה שהיא פטורה ממנו

עוד נידון כעין זה מצאנו (ראה שו"ת הר צבי או"ח סי' נד), באופן שאשה שומעת ברכה שאינה שייכת בה, האם עניית אמן אחר הברכה נחשבת להפסק. וכגון באופן שהאשה בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות, האם יכולה לענות אמן אחר ברכת שהחיינו שמברך הבעל בקידוש, או שנחשב בשבילה כהפסק בין הקידוש לשתיה.

ובשו"ת **אגרות משה** (או"ח ח"ד סי' כא אות ט)

צידד שבזה בוודאי אין משום הפסק, שהרי גם היא שייכת בברכת שהחיינו כמו הבעל, אלא שכבר יצאה ידי חובתה בהדלקת הנרות.

ויש לעיין בנידון שלפנינו, שהבן ספרד כבר יצא בברכת שהחיינו בלילה האם דומה לזה, או שמא כאן הברכה היא מחמת חיוב חדש שנתחייב על המגילה של היום, וברכה זו אינו שייכת לבן ספרד כלל.

ספק בנתחייב בשני הימים אם מברך שהחיינו בט"ו

עוד יש לעיין במי שכבר קרא את המגילה ונתחייב שוב, כגון בן עיר שהיה כפורים בי"ד וקרא שם את המגילה, ועקר דירתו בליל ט"ו לכרך, שבזה חייב לקרות בין בי"ד ובין בט"ו, האם מברך שוב שהחיינו כשקורא בט"ו.³ שעצם ברכת שהחיינו כבר יצא כשבירך על הקריאה של יום י"ד, אבל מאידך על החיוב של היום יום ט"ו עדיין לא בירך שהחיינו.

ושורש הספק בזה הוא, האם שורש מצות מגילה אחת היא, אלא שקיומה חלוק לכמה ימים, ולכן אם היה בשני מקומות ונתחייב בשניהם, עדיין מדובר באותה מצוה, ואין לברך שוב שהחיינו, או שמא החיוב של יום ט"ו הוא חיוב אחר מיום י"ד ומצוה בפני עצמה היא, ואם כן בן עיר שנכנס לכרך, נתחייב ביום ט"ו ביום טוב חדש, וחיוב המגילה הוא חיוב חדש, שאין לו שייכות למצוה של אתמול, ולכן נתחייב שוב בברכת שהחיינו.⁴

ואף שגבי לולב וסוכה ופסח אינו מברך שהחיינו על כל יום ויום, אלא מברך ביום הראשון, או אם שכח לברך בראשון מברך ביום שנזכר ושוב אינו מברך שהחיינו, יתכן ששונה הדבר, ששם חל שם סוכות ופסח על כל שבעת הימים ביחד, ולכן הם נחשבים כיומא אריכתא, וכל שבירך שהחיינו על יום אחד מהימים, שוב אין שייך לברך על חג זה, מה שאין כן בפורים שנתקן יום י"ד לבני

העיר ויום ט"ו לבני הכרך, שני זמנים נפרדים הם, ויתכן שאי אפשר לצאת בברכת שהחיינו מיום אחד על חברו, אף על פי שאיש זה נתחייב בשניהם מאחר שעקר דירתו.⁵

דעות הפוסקים בזה

למעשה, נשאל בזה בשו"ת **התעוררות תשובה** (ח"ג, חידושי שו"ע, או"ח סי' תרפח), ונקט בפשיטות שאינו מברך שוב שהחיינו בט"ו, כל שכבר בירך בי"ד. וכן מטו משמו של הגאון רבי **יוסף שלום אלישיב** (ספר מנשים באהל אות ש).

אמנם יש להעיר, שההתעוררות תשובה שם כתב בתוך לשונו, שאם קורא ביחידות ביום ט"ו אינו מברך שהחיינו. ונראה כוונתו לדייק, שאם הוא בעל קורא ביום ט"ו לציבור, והציבור הם אנשי הכרך, שעדיין לא בירכו שהחיינו בי"ד, יכול להוציאם בברכת שהחיינו, אף שהוא עצמו כבר יצא בי"ד. והטעם כנ"ל, שמה שאינו מברך שהחיינו אינו משום שהוא פטור משהחיינו, אלא שברכת שהחיינו שבירך בי"ד הועילה גם על קריאתו בט"ו, שהרי אם שכח לברך בי"ד בוודאי מברך בט"ו, ואם כן נחשב הוא בר חיובא גם על שהחיינו של ט"ו, ומוציא את בני הכרך.

מאידך בספר **שלמי תודה** (פורים, סי' לז אות ז) נקט בפשיטות להיפך, שאם שהה בעיר בי"ד ונתחייב בקריאת י"ד, ובירך שהחיינו וקרא, ושוב חזר בט"ו לכרך, ונתחייב גם בקריאת ט"ו, מברך אף את ברכת שהחיינו שנית, ואף שכבר בירך שהחיינו בי"ד בעיר, מכלל מקום י"ד וט"ו שני ימים הם, ואינם שייכים זה לזה, ומברך בכל אחד ואחד.

ובהליכות **שלמה** (פ"כ הערה ג) מובא, שהגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך נסתפק בדבר זה, האם יברך בט"ו ברכת שהחיינו, שהרי סוף סוף כבר בירך ברכה זו על פורים דפרזים.

« « «

(1) וכן כתב הגאון רבי **ישראל אידלשטיין** שליט"א (עיונים, פורים) לבאר את צדדי הספק בזה, שתלוי האם שני הימים הם שני חיובים נפרדים, או שמדובר באותה מצוה. עיין שם שהאריך בזה.

(2) וראה בקהילות **יעקב** (ברכות סי' יט) מזה שכתב לדון בענין מילת תאומים, האם מברכים שהחיינו על כל אחד ואחד. וראה עוד בקובץ **קול תורה** (קובץ כ, תשרי תשמ"ז) שנדפס שם מכתב הקהלות יעקב בענין זה להרה"צ ר' **נחמן כהנא** מספינקא. ואכמ"ל.

(פרי חדש; פרי מגדים; ביאור הגר"א; ביאור הלכה, או"ח סי' תרפח). וראה **בבאר יעקב** (ח"ג, פורים) שהארכנו בזה, ומה שהבאנו שם בשם שו"ת **שבט הלוי** (ח"ח סי' קס) הסובר שלמעשה אין לברך בט"ו. וראה שם עוד מה שדנו הפוסקים, מה הדין באופן שלא עקר דירתו לכרך, אלא רק נכנס לכרך על דעת להישאר בכרך.

(3) אבל באופן שאינו מחויב בוודאי לקרוא שוב, כגון שלא עקר דירתו כנ"ל בהערה הקודמת, בזה בוודאי אינו מברך שהחיינו, משום ספק ברכות להקל.

(ג) אך שם מצאנו בפוסקים שדנו גם לענין בני אשכנז, שאף שנהוגים לברך 'על מצות' על תפילין של ראש, מכלל מקום אין לענות אמן אחר הברכה, משום שהוא ספק, ראה **פרי מגדים** (שם או"ח סי' ק"י) שנסתפק בזה.

(ד) מקור הדבר בירושלמי (מגילה פ"ב ה"ג), ששינוי שם: 'רבי בון בר חייה בעי, בן עיר שעקר דירתו ליל חמשה עשר, נתחייב כאן וכאן'. מבואר, שבן עיר שקרא את המגילה בי"ד בעירו, ועקר דירתו בליל ט"ו ועבר לכרך, חוזר וקורא את המגילה בט"ו. ודברי הירושלמי הובאו להלכה בראשונים (המב"ן; רשב"א; ריטב"א; ר"ן, מגילה יט.) ובפוסקים

♦ המציית השיעור ♦

דירתו בט"ו. ושורש הספק אם י"ד וט"ו הם חיוב אחד בשני מקומות, או שני חיובים נפרדים.

בהתעוררות תשובה שיחיד אינו מברך בט"ו. ומשמע שאם מוציא בני הכרכים מברך. והטעם, שנחשב בר חיובא.

בשלמי תודה שמברך, שי"ד וט"ו ימים נפרדים. והגרשז"א מסתפק.

אמן, יש להסתפק אם נחשב הפסק. וכן אם ענה אמן אחר ברכת על מצות תפילין.

כעין זה דנו באשה שענתה אמן אחר שהחיינו בקידוש. ולאגרות משה אין זה הפסק. אבל במגילה יש לומר שברכת הבן אשכנז היא חיוב חדש.

וכן יש להסתפק בכירך בי"ד ועקר

לשולחן ערוך מברך שהחיינו רק בלילה, לרמ"א גם ביום. ואם לא בירך בלילה, לכולי עלמא יברך ביום.

יש להסתפק בבן ספרד שמוציא בן אשכנז, אם מברך מדין ערבות, או שאינו מברך שלדעתו אף השומע אינו מחויב.

וכן בבן ספרד ששמע מבן אשכנז וענה

בענין קטן בן כרך שהגדיל בשבת ט"ו אדר

לקרותה שנית בשבת, לפי הסברה שמדמים קטן שהגדיל למילה ולא חלה גזירת חז"ל על קטן זה.

ובמקראי קדש (שם) מעיר על דברי החשק שלמה, שכתב שאם החיוב של דברי קבלה הוא בערב שבת נפטר הקטן בקריאה של ערב שבת שקראה בתורת מצות חינוך, מדברי **רבי עקיבא איגר** (הגהות על השולחן ערוך או"ח סי' קפז) שנסתפק בקטן שאכל פת לעת ערב קודם הלילה שנעשה גדול, האם חייב מן התורה לברך לאחר שנעשה לילה על מה שאכל בעודו קטן כל זמן שלא נתעכל המזון במעי, או שהחיוב דאורייתא לברך הוא רק כשאכל בזמן חינוך. וכתב רבי עקיבא איגר, שאם נאמר שחייב מן התורה אף שאכל בעודו קטן, אפשר לומר שאף אם כבר בירך קודם הלילה, יהא חייב לברך שנית בלילה, שברכת המזון שבירך קודם שנתחייב מן התורה אינה יכולה לפטור את החיוב דאורייתא.

מבואר מתוך דבריו, שקיום החיוב של מצות חינוך שהוא מדרבנן, אינו פוטר את החיוב דאורייתא. ואם כן כמו כן בנידון שלנו לא נפטר הקטן במה שקרא את המגילה בערב שבת כשלא היה חייב רק בתורת חינוך, ולא יצא עדיין ידי חובה דאורייתא שחלה עליו ביום השבת.

ואולי אפשר ליישב, שאין כוונת החשק שלמה לומר שבקריאה של ערב שבת שהיא מדין מצות חינוך נפטר מן החיוב דאורייתא שחל עליו רק ביום שבת, שזה ודאי אי אפשר וכדברי רבי עקיבא איגר. אלא כוונתו שיצא ידי מצות חינוך, שזה היה חיובו בערב שבת, ויותר מזה אין באפשרותו לקיים לדעת רב יוסף. שבשבת בוודאי אינו חייב, שכיון שהנביאים שתיקנו את מצות קריאת המגילה, תיקנו בשנה זו לקרותה בערב שבת, אם כן בשבת אין שייך כלל שום חיוב, והרי זה כקורא ביום אחר שאינו פורים.

מה שאין כן לרבה, שמעיקרא היתה התקנה לקרות המגילה בזמנה אף בשבת, אלא שחכמים תיקנו בדורות הבאים שלא לקרותה בשבת, אלא להקדימה לערב שבת, לפי זה יש מקום לדון ולומר שאף אם עקרו חכמים את מצות הקריאה בשבת. [ראה בענין זה **בחלקת יואב** (קבא דקושייתא קושיא צט), לגבי מי שתקע בשופר בראש השנה שחל בשבת, שלדעת רבי עקיבא איגר אף שעבר על דברי חכמים מכל מקום קיים המצוה. והחלקת יואב טוען שבדאי לא יצא, כיון שעקרו חכמים לגמרי את חיוב המצוה. וכן נראה מדברי **התוספות** (סוכה ג. ד"ה דאמר)]. מכל מקום לא עקרוה רק מאלו שהם בני חיוב גם בערב שבת, ושייך לחייבם בערב שבת, אבל זה שלא היה חייב קודם שבת, רק בשבת חל עליו חיוב, מזה לא עקרו חכמים את החיוב דאורייתא, ולכן אפשר שחייב לקרותה שנית ביום השבת.

ונראה שבהכרח צריך לפרש כן, שלפי הבנת המקראי קדש בדעת החשק שלמה, שיש צד לומר לדעת רב יוסף שנפטר בקריאה של ערב שבת גם מן החיוב דאורייתא, ואין חל עליו חיוב ביום השבת. אם כן גם לדעת רבה נאמר כן, שאף שהקריאה של ערב שבת היא לדעתו רק מדרבנן, מכל מקום כמו גדול שנפטר מחיובו בקריאה זו לבד, כך אפשר לומר גם בקטן, ומדוע חילק בזה בין דעת רבה לדעת רב יוסף. אלא ודאי שאין שייך לצאת בקריאה של ערב שבת ולהפטר מן החיוב דאורייתא, ולא בא החשק שלמה אלא לומר שיש לחלק בין דעת רבה לדעת רב יוסף אם שייך לחייבו לקרותה שוב בשבת.

עוד יש מקום לדון, לפי הסוברים שמצות קריאת המגילה חיובה מדרבנן, אלא שדברי קבלה החמירו בהם כדן תורה, אם גם לפי זה שייך לדון אם יצא ידי חובתו בקריאה של ערב שבת. והיינו לפי מה שנחלקו האחרונים אם כשם שבמוציא אחרים אין החייב בתרי דרבנן מוציא את החייב בחד דרבנן, הוא הדין לגבי עצמו כשקיים מצוה דרבנן בקטנותו שחייבו בתרי דרבנן אם נפטר בזה לאחר שהגדיל. ראה **בכתב סופר** (שו"ת או"ח סי' צט) לענין קטן שהגדיל באמצע ימי הספירה. ו**בצינונים לתורה** (כלל יב), והארכנו בזה בכמה מקומות, ואין כאן מקום להאריך בזה.

בבאר יעקב (ח"ב פורים) הבאנו דבר מיוחד מהגאון רבי **יוסף חיים זוננפלד** (מובא בשו"ת ציץ הקודש סי' נה אות ג), שקטן בן כרך שנעשה בן י"ג שנה ביום ט"ו אדר שחל בשבת, אף על פי שהציבור קוראים את המגילה בערב שבת, מכל מקום קטן זה שבערב שבת עדיין לא היה בר חיובא קורא את המגילה בשבת. וטעמו, שהרי הטעם שהקדימו את חיוב הקריאה לערב שבת הוא, משום גזירת חכמים שחששו בשבת לשמא יעבידו כדעת רבה (מגילה ד:). והנה הר"ן (ו"ה ח. בדפי הר"ף) כתב לבאר הטעם שבמילה לא גזרו חכמים שלא למוול בשבת כמו שגזרו בשופר לולב ומגילה, שלא גזרו רק במצוה שחייבים בה כל הציבור, שכיון שכולם טרודים במצוה אין מי שיזכירנו, אבל במילה שאין נוהגת המצוה היום רק ליחידים לא גזרו, שאם יבא להעביי ברשות הרבים או להוציא מרשות לרשות אחרים יזכירוהו.

על פי זה סבר הגרי"ח זוננפלד שגם לגבי קטן אפשר לומר כן. שמאחר שהציבור הקדימו לקרות המגילה בערב שבת, ואינם טרודים בשבת לא במגילה ולא בשאר מצוות היום, שגם צרכי הסעודה הכינו מבעוד יום, קטן זה שהגדיל בשבת שיש לו סיבה לקרות דווקא היום, אין נוהגת בו הגזירה שלא לקרות בשבת.

עוד הבאנו שם, שבהגהות **חשק שלמה** (מגילה ה.) כתב, שאף לדעת רבה שהטעם שאין קוראים בשבת משום גזירת שמא יעבידו מרשות לרשות, מכל מקום אפשר לומר שמגילה אינה דומה למילה. שבמילה לא גזרו חכמים כלל, כיון שבכל שבת אין המצוה נוהגת אלא ביחידים, אבל במגילה שגזרו ותיקנו להקדים לערב שבת, אפשר שנעקרה הקריאה לגמרי מיום השבת, ואין מחלקים בין אדם לאדם דלא פלוג רבנן. וכדבריו נקטו כמה פוסקים (ראה שו"ת **שבט הלוי** ח"ה סי' פג).

ויש להוסיף, ש**בספר יהושע** (פסקים וכתבים תשובה רכו; הובאו דבריו במקראי קודש, פורים סי' נב) דן, בגדול שנאנס ולא קרא את המגילה בערב שבת, אם יכול לקרותה בשבת. ובתחילת דבריו רצה גם הוא לומר, שעל פי דברי הר"ן נראה לומר, שכשם שלא גזרו במילה משום שאין הכל טרודים במצוה, הוא הדין במגילה מי שלא קרא בערב שבת יוכל לקרותה בשבת. אולם למסקנא נשאר שאין לו לקרות בשבת, שמלבד מה שהרבה פוסקים אינם מפרשים כהר"ן שהטעם שלא גזרו במילה משום שהוא יחיד, אלא אפילו להר"ן אפשר שכאן במגילה שגזרו בה שלא לקרותה בשבת גזרו על כולם דלא פלוג רבנן.

ומכל מקום אפשר לומר, שאף לפי דעתו יש לחלק ולומר, שקטן שהגדיל בשבת יוכל לקרותה בשבת שעליו לא גזרו מתחילה. ואין זה דומה לנידון שעסק בו גבי גדול שלא קרא בערב שבת שהוא היה בכלל הגזירה, וממילא נעקרה ממנו לגמרי תקנת הקריאה בשבת אף אם אירע שלא קרא בערב שבת, אבל על קטן שיגדיל בשבת לא גזרו מעיקרא.

עוד יש להוסיף בענין זה. שהנה החשק שלמה שם כתב, שנראה שנידון זה של קטן שהגדיל בט"ו אדר שחל בשבת, תלוי במחלוקת רבה ורב יוסף בטעם שגזרו שלא לקרות בשבת. והיינו על פי דברי **הטורי אבן** (מגילה שם) שהבאנו שם בבאר יעקב באריכות, שלדעת רב יוסף שהטעם שאין קוראים את המגילה בשבת משום שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, אם כן מעיקרא מדברי קבלה כשנתקנה תקנת קריאת המגילה בפורים, נתקן כך שלא לקרותה בשבת, והקריאה בערב שבת היא זמנה. ואילו לדעת רבה שאין קוראים בשבת משום גזירת שמא יעבידו, תקנה זו אינה אלא מדרבנן שגזרו חכמים בדורות הבאים ואינה מדברי קבלה, וממילא נחשבת הקריאה בערב שבת כקריאה שלה בזמנה.

על פי זה כתב החשק שלמה בקטן שהגדיל בשבת, שלדעת רב יוסף שערב שבת זמנה יצא הקטן בקריאה של ערב שבת שקוראה משום מצות חינוך. אבל לדעת רבה שעצם זמן הקריאה הוא בשבת, רק שחכמים עקרו הקריאה מיום שבת, אפשר שלא יצא בקריאה של אתמול, וצריך

תלמידי חכמים ובעלי בתים, זקנים וצעירים, כולם

מתפעלים

יצא לאור הספר הנפלא

פניני באר יעקב

מתורתו של הגאון האדיר
רבי יעקב גרינוולד שליט"א

הספר מלא וגדוש
בחיידים מעומקה של תורה,
ערכים בלשון קלה ובחיה
השווה לכל נפש ומסודרים
עפ"י סדר הפרשיות והמועדים

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

לפרטים נוספים 05484-70816

עדיין ניתן להשיג את הספרים 'באר יעקב' בטלפון 05484-70816

הפצה בארץ ישראל

05331-56312

הפצה בארצות הברית

718-871-8652

הפצה בארץ ישראל

05331-56312

חילול שבת בשביל הצלת עובר

ומביא ראיה לדבריו מדברי **התוספות** (בבא מציעא קיד: ד"ה אז), שאלוהו שהיה כהן החיה את בנה של האלמנה, אף שטימא עצמו בזה, מאחר שברור היה שתועיל פעולתו - מותר. משמע שדוקא מאחר שהיה ברור שיציל היה מותר, והטעם, לפי שגם במת אין שייך ההיתר ד'וחי בהם', אלא ההיתר כדי שישמור שבתות הרבה ויקיים מצוות, והיתר זה אינו שייך אלא כשברור שיציל. [אמנם מדברי התוספות מחודשים מאוד. שלא מצינו מצוה להחיות מתים, אלא להציל את החי שלא ימות, ואלוהו החיה את המת וטימא את עצמו בשביל כך אף שהיה כהן, ועיין **קובץ הערות** (סי' ט אות ח)].

עוד יש לדון להנ"ל, באופן שידוע שגם אם יציל את העובר, לא יחיה אלא לשעה מועטת. שיש לומר שאף שכל אדם מחללין בשבילו את השבת אף בשביל חיי שעה, מכל מקום זהו רק מטעם ד'וחי בהם', אבל בעובר שטעם הצלתו הוא רק משום 'שישמור שבתות הרבה', אם כן יש לומר שטעם זה אינו שייך בשביל חיי שעה, שהרי גם אם יצילנו לא ישמור 'שבתות הרבה'.

וידוע מה שפירש **האור החיים** הקדוש, באחד מפרושייו על הכתוב (שמות לא, טו): 'ושמרו בני ישראל את השבת', שהתורה מרמזת לנו, אימתי התרתי לך להציל איש ישראל אפילו בערך חילול שבת, דוקא 'לעשות', היינו באדם שהוא בגדר שיכול לעשות עוד, 'אבל מי שודאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשמורו, הגם שרפואות אלו יועילו לשעות או לימים, לא יחללו עליו את השבת'.

ואף אמנם שכבר נתקשו רבים (ראה מנחת חינוך מצוה לב אות ג; אוהב ישראל בפרשתנו) בכונתו, שהרי בגמ' מבואר שאף על חיי שעה מחללין את השבת, על כל פנים אולי אפשר ללמוד מדבריו לגבי עובר, שכאמור אין שייך אצלו רק הטעם 'שישמור שבתות הרבה', שבזה יש לומר שבאופן שלא יחיה אלא חיי שעה, אסור לחלל עליו את השבת. וכן כתב **פרדס יוסף** (בפרשתנו ד"ה ועי"ל לר"ן) בכונת האור החיים שכונתו לגבי הצלת עובר, שבזה אין היתר לחלל עליו את השבת רק מצד 'לעשות את השבת'.

הראשונים דנו, האם מותר לחלל שבת בשביל הצלת עובר. והרמב"ן (תורת האדם, שער הסנה) מביא שני דעות, האם מחללין את השבת כדי להציל את העובר, ומצדד כדעת **הבה"ג** שמחללין עליו את השבת. וכן הכריע **הריטב"א** (נדה מד:).

[**וראה ברא"ש** (יומא פ"ח סי' יג) שהביא את דברי הרמב"ן שהביא שני דעות בזה, וכתב עליו: 'ולא ידעתי מה צורך לכל אלו הדקדוקים, דלא משכחת סכנת עובר בלא סכנת עובר, ולא סכנת עובר בלא סכנת עובר'. והיינו שבלאו הכי מחללין את השבת כדי להציל את האם, שלעולם כשיש סכנה לעובר יש סכנה גם לאם. אך כבר תמה עליו **בקרוב נתנאל** (שם אות כ): 'ולא ידעתי מה קא קשיא ליה, וכי לא ימצא אשה שמוחזקת בנפלים, ולא הזיק לה כל פעם כלל'.

הרמב"ן והריטב"א ביארו הטעם בזה. שיש שני טעמים שמחללין את השבת כדי להציל את הנפש, א. משום שנאמר (ויקרא יח, ה): 'וחי בהם', ודרשו חז"ל (סנהדרין עד.) - 'ולא שימות בהם'. ב. כדאימא ביומא (פה): 'מנין לפקוח נפש שדוחה את השבת, רבי שמעון בן מנסיא אומר 'ושמרו בני ישראל את השבת' (שמות לא, טו), אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה'. ובעובר אף שאין שייך הטעם הראשון ד'וחי בהם', משום שעובר אינו נחשב לנפש כדי להתחייב על הריגתו כנ"ל, מכל מקום דוחה את השבת, משום הטעם של רבי שמעון בן מנסיא - כדי שישמור שבתות הרבה. וראה עוד **בביאור הלכה** (סי' של ד"ה או).

אמנם לפי זה, שבעובר אין שייך הטעם ד'וחי בהם', אלא הטעם 'שישמור שבתות הרבה', יש לדון - האם מותר לחלל שבת לצורך הצלת עובר באופנים שאין שייך הטעם שישמור שבתות הרבה. **בהעמק שאלה** (שאלתא א אות ה; שאלתא קסז אות יז) יצא לדון לפי זה - שמה אין לחלל שבת בשביל הצלת עובר אלא בודאי פיקוח נפש, ולא בספק. שבימא (פה) אמרו, שמשום דרשא דחלל שבת אחת וכו' אין לנו שמחללין שבת להציל עובר אלא בודאי פיקוח נפש ולא בספק, אלא משום 'וחי בהם' מחללין אף לספק. ובעובר שאין שייך דין ד'וחי בהם' כנ"ל, אין להתיר לחלל אלא לודאי פיקוח נפש ולא לספק.

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

מן הבאר

בענין בן עיר השומע את המגילה בפורים המשולש מפי בן כרך

(באר יעקב חלק ב' - פורים)

להקדים אם חל בשבת. ולטורי **אבן** זה תלוי בשתי הטעמים להקדמה, אם משום שמא יעביירונו - הוי רק דרבנן, ואם משום עניים - מדברי קבלה.

✧ על פי הטורי **אבן** יש שכתבו שאין בן-כרך מוציא בן-עיר. אך הטורי **אבן** עצמו לא כתב נפקא מיא זו, אלא אם נשים מוציאות את האנשים.

✧ דעת האחרונים שלכולי עלמא גם בן כרך מחויב מדברי קבלה, ואם כן ודאי מוציא בן-עיר.

✧ יש להסתפק בבן-עיר השומע מפי בן-כרך ביחיד. ושורש הספק, אם אפשר להוציא את חברו בדבר שאינו יכול לצאת בעצמו.

✧ דעת רבי עקיבא איגר שאם שבידו להיות בר חיובא יכול להוציא. ויש לעיין אם בנידון שלפנינו מועיל 'בידו', שצורת המצוה אינה כתיקונה.

✧ בני העיר קורין ב"ד ובני הכרך בט"ו.

✧ חל ט"ו בשבת גם בני הכרך קורין ב"ד, או משום גזירה שמא יעביירונו, או משום שעניניהם של עניים נשואות.

✧ לסוברים שבכל שנה אין בן-כרך מוציא בן-עיר, יש להסתפק אם בפורים המשולש מוציא.

✧ בגמרא שמגילה שלא בזמנה קורים רק בעשרה. **לרש"י** הכוונה לבני כפרים ביום הכניסה, ולשאר **ראשונים** לבני כרכים בפורים המשולש.

✧ הטעם שלא בזמנה צריך עשרה, כדי שיהיה פרסום. ול**מפרשים** בפורים המשולש, מבאר **הטורי אבן** שחסר הפרסום שמשאר מצוות היום.

✧ **ברש"י** שתחילת התקנה היה לקרות גם בשבת, ואחר כך תקנו

בענין מלאכת מצוה בתוספת שבת

(באר יעקב חלק ג' - פרשת כי תשא)

✧ ביאור **המגן אברהם** שמתפללים כליל שבת מוקדם, משום שאין מקריבים אימורים בשבת, שסובר שבתוספת היו מקריבים.

✧ פשוט משמעות **הפוסקים**, שמצוות הנדחות מפני שבת, נדחות גם בתוספת.

✧ **בגליוני הש"ס** שיתכן שאין שוחטים את הפסח בזמן תוספת יו"ט.

✧ עוד ביאור **ברש"י**, שרק מלאכות נתמעטו במשכן בשבת, ולא טירחא וכיוצא בזה.

✧ **לרמב"ן** טירחא בכלל עשה דשבתו, ובמנחת **חינוך** שחולק על **רבינו יונה** שמחמר אינו בכלל שבתו, ולחתם **סופר** אין הכרח שחולקים.

✧ ביאור מה שכתב **רש"י** שאך ממעט בנין המשכן בשבת, שתוספת שבת אינה דוחה בנין המשכן.

✧ מסוגית הגמרא אם עשה דוחה לא תעשה של כרת נלמד מבנין המקדש בשבת, משמע כנ"ל שתוספת שבת אינה דוחה.

✧ הטעם שאינו דוחה, משום שלא ניתן הגדר במקום מצוה.

✧ הוכחה **מתוספות** שנושאים נשים בתוספת יום טוב, שבמקום מצוה אין תוספת.

✧ אך יש שביארו דבריהם משום שנוהג גם בחול המועד, או שלא נאמרה תוספת אלא לאיסור מלאכה.